

Vitenskapp, kritikk og krise

Om Nordisk Sommeruniversitets utvikling og idegrunnlag i et vitenskaps- og utdanningshistorisk perspektiv¹

Arne Overrein

I Vitenskap og vitenskapskritikk

Åra etter 2. Verdenskrig må sies å være prega av en generell optimisme på vitenskapens vegne. Dermed er det ikke sagt at positivismen var enerådende, men uten tvil var fremskrittsoptimismen og positivismen en dominerende tendens. Troen på at den vitenskapelige rasjonalitet hadde en viktig funksjon i samfunnsutviklinga var sterk - ikke minst på bakgrunn av nazismens irrasjonalisme. Den vestlige positivismen og modernismen møttes for øvrig med den sovjetiske kommunismen på dette punkt: begge betraktet vitenskapen som en vesentlig samfunnsbyggende kraft. Den dominerende logiske positivismen i de engelskspråklige og nordiske land sto slik sett ikke i noe motsetningsforhold til scientismen innen sovjet-marxismen. De to første tiåra etter 2. Verdenskrig var også sosialdemokratiets storhetstid og tanken om en

¹ Viktige deler av det materialet som er benyttet og kommentert nedenfor stammer fra NSUs arkiv tilknyttet generalsekretariatets kontor ved Universitetet i Århus. (Forkortet NSU-A) Arkivundersøkelsen begrenset seg imidlertid til en dag og var følgelig ikke av systematisk art. Forøvrig takker jeg Anne Haugestad (Oslo) og min kollega Finn Johannessen (Filosofisk Institutt, Tromsø) for bistand på enkeltpunkter.

vitenskapelig planlegging av samfunnsutviklinga sto sterkt, kanskje særlig i Sverige og Norge.²

Også de humanistiske vitenskapene, som ikke på samme måte som naturvitenskapene og de nyetablerte samfunnsvitenskapene var preget av positivisme og naturvitenskaplige metodeidealer, mente at vitenskapen og dens institusjoner hadde noe vesentlig å bidra med overfor samfunnet. Men da var det vitenskapens og universitetets allmenndannende karakter man særlig tenkte på. I allefall fant disse ulike retningene verandring i forsvaret av det liberale universitet med fri diskusjon og fritt valg av forskningsobjekt innen det universitære fellesskap. Kjernen i dette fellesskapet var de forskende professorene sjøl. Deres posisjon var langt mer ubestridt enn den seinere skulle bli. Universitetene på 1950-tallet var først og fremst professorenes universitet - deres forskning foregikk avsondret og opphøyet fra samfunnet for øvrig. Den herskende holdning var at denne forskningen var verdifri og nøytral i forhold til politikk og samfunn. Denne oppfatning ble også bestyrket gjennom kontrasteringen til nazismens politisering av vitenskapen - noe som hadde vært en realitet kun fem år før dannelsen av NSU.

En av Nordisk Sommeruniversitets sterke sider på 1950-tallet var at den dannet en ramme for samtaler mellom humanister og realister, mellom "de to kulturene" som det den gang var snakk om. Humanistene var bekymret for universitetets enhet og for den humanistiske arven i en fagspesialisert verden. Realistene som kom til NSU var ofte preget av samfunnsengasjement og et blikk for også de problematiske sidene ved naturvitenskapenes og teknologiens økende dominans.

² Det kunne vært av interesse for et arbeid som det nærværende å undersøke eventuelle forskjeller i vitenskapstradisjoner og syn på forholdet mellom vitenskap og samfunn mellom de fem nordiske land. Desverre har jeg ikke hatt kapasitet til å gjøre slike undersøkelser.

For til tross for fornufts- og teknologi-optimismen, var det også en underliggende uro over vitenskapenes utvikling på 50- og 60-tallet. Det taler til NSUs fordel at også denne uroen ble fanget opp av organisasjonen. En side av dette var NSUs vedvarende opptatthet av forholdet mellom vitenskap og moral, mellom nøytral forskning og “vetenskapens funktion i samhället”, som tittelen på NSUs årbok for 1953 lyder³. Temaer som relativisme og nihilisme, som den positivistiske vitenskapsoppfatningen hadde et problematisk forhold til, var gjentatte ganger oppe til behandling. (Blant annet av filosofene G. H. von Wright og Ingemar Hedenius) Et annet og mer påtrengende tema som kastet skygger over vitenskapsoptimismen, var eksistensen av kjernefysiske våpen. Avslutningen av Den andre verdenskrig kun 5 år før NSUs dannelse, falt også sammen med at atomvåpen for første gang ble brukt i krig. Også dette var et tema som på ulik vis ble tatt opp i NSU og bidro til å gi organisasjonen et kritisk preg alt i de første åra.

Som filosof og som mangeårig deltaker i de mer teoretiske kretsene innen NSU, er det også noe annet som slår meg når det gjelder NSUs tidlige teoretiske innretning. Kontinentale filosofer og tankeretninger synes å være temmelig fraværende. På 50-tallet sto Sartre og Merleau-Ponty på høyden av sin innflytelse i Frankrike. Heidegger og fenomenologien (Husserl) sto sentralt i Tyskland, så vel som i Frankrike og andre land. Marxismen og den kritiske teori hadde en stigende stjerne. Men de nordiske universitetene og også NSU var lenge uberørt av alt dette. Først med studentopprøret helt på slutten av 60-tallet, slår marxismen og den kritiske teori, samt andre kontinentale retninger inn over NSU med full tyngde. Fra dette øyeblikket blir også vitenskapen som sådan problematisert på en helt annen måte enn i de vitenskapsoptimistiske 50-åra. Positivismekritikken og en mer pessimistisk og konfliktfylt samfunnsanalyse gjorde sitt inntog ved universitetene og ikke minst i NSU. Ganske sikkert bidro denne utviklinga til å vanskeliggjøre forholdet mellom naturvitere og generelt dem som la vekt på å bruke matematiske modeller (ikke bare innen naturvitenskapene men også innen samfunnsvitenskapene og psykologien) og alle de andre som på denne tida vendte seg mot en positivistisk vitenskapsforståelse. I NSU ga dette seg etterhvert uttrykk i et vedvarende problem med å rekruttere folk fra de naturvitenskapelige miljøene.

Nordisk Sommeruniversitet begrunnet seg fra første stund som tverrviten-

³ *Nordisk Sommeruniversitet 1953. Vetenskapens funktion i samhället*. København 1954.

skapelig og som et møtested hvor ulike fag kunne drøfte felles grunnproblemer. På mange måter var dette prosjektet i dyp harmoni med den logiske positivismens tanke om enhetsvitenskapen og et enhetlig vitenskapelig språk, med basis i fysikkens språk. Dette programmet for en utvikling henimot en enhetsvitenskap, ble formulert i Wiener-kretsen på 1930-tallet og sto sterkt også i etterkrigstida. Tverrfaglighet blir i dette perspektivet et fornuftig og nærliggende prosjekt som langt på vei består i en rent pedagogisk utfordring, nemlig i evnen til å forstå og kommunisere på tvers av faggrensene. Fagene som sådan og deres avgrensning blir ikke i seg sjøl forstått som noe problematisk.

Ganske annerledes blir dette i de nevnte kontinental-filosofiske tradisjonene som seinere skulle få betydning for NSU. Her skal jeg kun nevne to navn som forbindes med en radikal vitenskapskritikk - Heidegger og Foucault. Ulike NSU-kretser har arbeidet med begge de siste 25 åra.. Heidegger sier følgende:

Vitenskapenes områder ligger vidt fra verandre. Måten deres objekter blir behandlet på er grunnforskjellig. Dette forfalne mangfoldet av disipliner blir i dag holdt sammen av universitetenes og fakultetenes tekniske organisasjon og de blir gitt betydning gjennom fagenes praktiske målsettinger. Vitenskapenes rotfeste i deres vesentlige grunn er derimot utdødd⁴

Her synes tanken å være at det ikke uten videre er noe felles og rasjonelt grunnlag for vitenskapenes enhet. Vitenskapene er ikke teoretisk konstituert, men opprettholdes gjennom sin anvendelse. Tverrfaglighet blir i dette perspektivet problematisk, for ikke å si et umulig prosjekt. Hos Foucault blir denne tankegangen ytterligere radikaliserert ved at vitenskapen blir knyttet til og grunnlagt gjennom en maktutøvelse. Psykologi, sosiologi, fysikk osv er ikke annet enn institusjonelle praksisformer. De representerer ulike former for makt. Vitenskapskritikken blir følgelig nødvendigvis også en maktkritikk.

Denne formen for kritikk ble ofte radikaliserert på en måte som gjorde det vanskelig eller umulig å opptre innen rammene for universitetssystemet. Noen bemerkninger av Foucault i hans mest aktivistiske periode på 1970-tallet illustrere dette:

⁴ M. Heidegger: "Was ist Metaphysik?", *Wegmarken*, 2. oppl. Frankfurt/M 1978, s. 104.

Kunnskapen sjøl, slik den blir presentert, impliserer allerede en politisk konformitet.” Man “skal ikke hengi seg til noen illusjoner om moderniseringa av universitetets undervisnings-system eller om dets åpning mot dagens verden...Universitetet danner det institusjonelle apparatet som samfunnet sikrer sin reproduksjon igjennom på en rolig og effektiv måte.⁵

Universitetet blir ikke et sted for fornuftig samtale, men en maktinstitusjon. Foucaults filosofi dannet i så måte et radikalt ytterpunkt i 70-tallets universitetsdiskusjon og disse tankene var representert innen Nordisk Sommeruniversitet. Heller ikke denne posisjonen kan på noen lett måte forenes med tverrfaglighet og vitenskapens kritiske funksjon slik dette tradisjonelt er forstått av NSU.

Men dette handler ikke bare om de særskilte posisjonene til Heidegger og Foucault. Det handler om en økende skepsis og uklarhet omkring fenomenet vitenskap i det hele tatt. Dette er noe som har utviklet seg både innafor universitetene sjøl og i den store offentligheten. Denne skepsis har vært økende gjennom det halve århundre NSU har eksistert og dette forhold har ikke kunnet unngå å påvirke organisasjonen. I dag er det ikke noen sensasjon når det påpekes hvordan vitenskapene befinner seg i en prekær og fragmentert tilstand og at de opprettholder sin autoritet gjennom institusjonell sikring. Det er ikke uvanlig å sammenligne vitenskapens funksjon som legitimasjonsinstans med religionens. Vitenskapene synes med andre ord ikke bare å ha visse faktiske effekter som er negative for samfunnet. I tillegg kommer politikkenes behov for “vitenskapelig” begrunnelse av sine handlinger. De vitenskapelige institusjoner, utredninger og eksperter-uttalelser florerer som aldri før og utøver en problematisk legitimerende og kontrollerende funksjon.⁶

På 60-tallet utfordret Thomas Kuhn med sin bok om de vitenskapelige revolusjonene (*The Structure of Scientific Revolutions*, 1962) det etablerte bildet av vitenskapelig fremskritt som en gradvis progresjon mot sannhet via oppstilling, prøving og forkasting/bekreftelse av hypoteser. For Kuhn var vitenskapshistoria preget av brudd og diskontinuitet. I NSU ser det ut til at den økende kritiske debatten omkring vitenskapene ble fulgt tett opp. Det kan avleses på de hovedtemaer for sommersesjonene som ble valgt. I 1953 “Vitenskapens funksjon i samfunnet”, i 1956 “Vitenskapens kommunikasjonsproblemer”, i 1964 og 1965 “Vitenskap og kultur”, i 1966 “Universitetet i det moderne samfunn”, i 1967 “Forskeren og samfunnet”. I

⁵ Michael Foucault: *Von der Subversion des Wissens*, München 1974, s. 111, 113 og 117.

⁶ For en nyere, skeptisk analyse av vitenskapskomplekset se Steve Fuller: *Science*. Buckingham 1997.

de tre åra 1970, 71 og 72 var hovedemnet for studiekretsarbeidet "Kritikk av den nordiske vitenskapens mål og metoder i global relasjon". Kretsene arbeidet sjølsagt med lignende emner. For eksempel finner vi i åra 1965 til 67 en krets med tittelen "Tradisjonsbrudd i vitenskapens historie".

Fellesemnene på sommersesjonen ble nedtonet fra slutten av 60-tallet, men det er ingen tvil om at debatten om vitenskapens stilling fortsatte i NSUs ulike fora. Tilsynelatende endte NSU på 70-tallet opp i en allmennt akseptert marxistisk syntese. Men dette var kun tilsynelatende, for sjøl blant marxistene viste det seg raskt at det ikke var noen enighet om hva vitenskapeligheten til denne teorien egentlig besto i. Debatten om vitenskapen og den funksjon gikk videre - om enn på endrede premisser. Fra å være en referanseramme for kritikk av positivistisk vitenskapsforståelse, ble marxismens egen vitenskapelighet uunngåelig nok gjenstand for kritisk undersøkelse. (Som deltaker i kretsen om Marx' *Das Kapital*, husker jeg sjøl disse heftige diskusjonene.) Midt på 70-tallet kan vi si at det i det minste var tre ulike marxisme-tendenser i NSU: den kapitallogiske representert særlig av dansker tilknyttet Århus universitet, den althusserianske (fransk-orienterte) og teorien om den statsmonopolistiske kapitalismen (stamokap-teorien), representert særlig av finske deltakere. I tillegg til debatten om teorien som sådan, dreide debatten seg også etter hvert om teoriens forhold til det normative og dermed det politiske. På sett og vis handlet det om det samme problemet som i NSUs tidlige fase: forholdet mellom vitenskap og etikk, spørsmålet om vitenskapens nøytralitet osv.

Mot slutten av 1970-tallet ble marxismen satt under kritikk inspirert av de nye dekonstruktive og postmoderne strømmingene. I utopikretsen (omkring 1980) kom disse strømmingene til uttrykk som en kritisk holdning til enhver utopi. Men også som en kritikk av marxismen for å være en utopi. Marxismen ble anklaget for å være noe den nettopp hadde insistert på å være - en vitenskap med et innebygd samfunnsomdannende prosjekt og ikke kun en nøytral teoretiske beskrivelse av samfunnet. Denne kritikken rettet seg særlig mot den kritiske teori (Frankfurterskolen) og kapitallogikken. Rundt 1980 var med andre ord vindene som hadde begynt å blåse omkring 1970 på god vei til å snu. Etter hvert bleknet marxismen som dominerende teori og referanseramme i NSU - og mange marxister oppgav sine posisjoner og foretok teoretiske nyorienteringer.

Utover 80- og 90-tallet var NSU preget av en viss teoretisk avmattning. Den vitenskapskritiske grunnholdninga var imidlertid godt etablert. Postmodernisme og dekonstruksjon i ulike varianter var sterkt representert. I Nordens akademiske liv ble disse strømmingene først og fremst diskutert på 80-tallet. I NSU hadde debatten alt begynt på 70-tallet. Gjennom denne innsatsen oppfylte NSU en avantgarde-

funksjon. Man kan si at organisasjonen levde opp til sin programmatisk målsetting slik den den gang var formulert:

Att igångsätta sådana relevanta aktiviteter som av ett eller skäl ej funnit plats vid utbildnings- och forskningsinstitutionerna...⁷

Flere av NSUs nydannelser som opprinnelig ikke fikk vitenskapelig anerkjennelse og ble oppfattet som provoserende, er seinere blitt en legitim akademisk oppgave. Det kanskje beste eksemplet på dette er kvinneforskninga innen NSU som systematisk ble igangsatt fra 1973 med kretsen “Kvinneundertrykkelsens spesifikke karakter under kapitalismen” og med meget stor tilslutning. Den gang satte NSU i gang noe som ikke fantes ved de øvrige nordiske universitetene, mens kvinneforskning i dag definitivt er godtatt, i det minste som et mulig vitenskapelig tema.

Når det gjelder de siste 20 åra er det vanskeligere å si at denne avantgardefunksjon på samme måte er blitt oppfylt. Til det har den vitenskapsteoretiske og samfunnspolitiske debatten vært for mangfoldig og uoversiktlig. NSUs vitenskapskritiske profil ble mer en normal bestanddel av den offentlige debatten. Offentligheten og myndighetene lot seg jo heller ikke så lett provosere av kritikk og nye trender på vitenskapens område. NSUs faglige virksomhet ble derved kanskje mindre spennede og nyskapende enn den hadde vært.

Da man i 1994 igangsatte en maskulinitetskrets (eller mannskrets) i pakt med tidas strømninger, så var dette et vellykket tiltak, men kunne ikke vekke anstøt eller oppmerksomhet på samme måte som kvinnekretsen i sin tid hadde gjort.

Myndighetene har i de to siste tiåra i økende grad prøvd å styre forskninga og dermed pengestrømmene. NSUs rolle som forsknings-initierende organisasjon ble tildels overtatt av de store nasjonale forskningsorganisasjonene med sine “programmer” for forskning. Dels av universitetenes vekst når det gjelder fagtilbud, samt dannelsen av en rekke nye høyskoler. Den enkelte forsker måtte i økende grad prøve å tilpasse seg myndighetenes til enhver tid gjeldende “forskningsprioriteringer”. Og denne prioritering var utsatt for stadige endringer med skiftende politiske og ideologiske konjunkturer. Den langt mer frie og spontane arbeidsmåte som NSU representerer, fikk store vansker med å finne en plass i denne sammenhengen. Og dette til tross for at NSUs forskningsmessige effektivitet - gitt ulikheten i ressursbruk - ikke nødvendigvis er dårligere enn de store forskningsprogrammernes effektivitet. (En slik sammenlignende undersøkelse er vel aldri blitt foretatt, så vidt vites.

⁷ Her sitert etter *Verksamhetsberättelse för arbetsåret 1972-73*, s 1 (NSU-A)

Koefoed-rapporten fra 1974 - som skal omtales lenger ned - hevdet at kvalitetsnivået i NSU ikke var dårligere enn gjennomsnittet på universitetene.) Noe av forklaringen på det synkende antall deltakere NSU har opplevd, vil vi tro ligger i de her nevnte forholdene.

I de siste 20 åra har postmodernismen stadig stått sterkt, særlig i humaniorafagene, og især i de mest kritiske miljøene. Samfunnsfagene og filosofien var imidlertid også preget av tilbakevending til gamle, såkalte klassiske problemstillinger. Særlig 80-tallet var jo ny-liberalismens store tiår. Naturvitenskapene var stadig svakt representert, men innafor økologi, bioetik og lignende skjedde det dog viktige ting også i NSU.

Under enhver omstendighet kan vi ikke si at den nye krisebevissthet omkring vitenskapene og deres funksjon som slo så sterkt ut på 1970-tallet, er forsvunnet og glemt i NSU. Denne krisebevisstheten dukker jo tvert imot stadig frem både i og utafør NSU. I denne sammenheng kan det også være interessant å se på utviklinga hos enkelte forhenværende NSU-personligheter gjennom det tidsspenn på et halvt hundre år som NSU har gjennomlevd. Et eksempel er den finske filosofen Georg Henrik von Wright som på 50-tallet arbeidet som utpreget analytisk filosof og i denne egenskap holdt foredrag i NSU.⁸ På 80- og 90-tallet poengterte von Wright vitenskapens krise og mulige destruktive karakter - han tenkte primært på naturvitenskap og teknologi. Han er blitt “provokativ pessimist” og er på en helt annen måte tydelig og eksplisitt i sin samfunns- og vitenskapskritikk i forhold til hva han og andre NSU-deltakere sto for på 1950-tallet.⁹ En lignende utvikling i retning kritisk samfunnsengasjement og nedtoning av den vitenskapelige rasjonalitets betydning - om ikke så radikalt som von Wright - kan vi se hos den ennå aktive norske filosofen Arne Næss, som også besøkte NSU på 50-tallet. Han utga i 1980 en bok med tittelen *Anklagene mot vitenskapen* der han hevder at vitenskapelig forskning er kun “en art erkjennelsesprosess blant flere andre” og at de moderne industristatenes vitenskap - med sine politiske og økonomisk-tekniske føringer - ikke må identifiseres med vitenskap generelt.¹⁰

⁸ Se G. H. Von Wright: “Om moraliska föreställningars sanning”, *Vetenskapens funktion i samhället*, København 1954, s.48-75.

⁹ Se von Wrights to bøker *Vitenskapen og fornuften*, Oslo 1991 og *Myten om fremskrittet*, Oslo 1994.

¹⁰ A. Næss: *Anklagene mot vitenskapen*, Oslo 1980 s. 131. I boka *Livsfilosofi*, Oslo 1998 følger Næss opp med en kritikk av den herskende snevre oppfatninga av rasjonalitet som preger filosofi og vitenskap i dag.

Dagens NSU gjenspeiler den utbredte usikkerheten og skepsisen omkring vitenskapene. Men hva som her er sagt betyr ikke at NSU i gamle dager var uten indre motsetninger eller at NSU sto for en entydig vitenskapsoppfatning. Vel var det gamle NSU en liberal idyll sammenlignet med hva NSU seinere ble, men organisasjonen rommet likevel en rekke ulike grunnstandpunkter - til dels uforenelige. Men i NSUs tidlige år levde uforenelige standpunkter - som også ved de vanlige universitetene - side om side i høflig akademisk sameksistens. De lot verandre i fred. Hvert fag hadde sin anerkjente status og avgrensning. Tverrfagligheten besto i å drøfte felles problemer, gjerne i grenselandet mellom ulike fag. Det var altså ikke vanlig å kritisere en vitenskaps vitenskapelighet fra en annen vitenskaps ståsted. (Noe som ikke var uvanlig seinere.)

Her skal jeg anføre to radikalt forskjellige ytringer fra det alt siterte skriftet *Vetenskapens funktion i samhället* fra 1953. Først en økonom, den svenske professor Folke Schmidt, som representerer den teknokratiske oppfatningen av vitenskapens funksjon. Han ledet en krets med tittelen "Institusjonelle faktorer som påvirker inntektsfordelingen" og var også i året 1953 NSUs ordförande. Han sier følgende i et foredrag (som forøvrig gikk som radioutsending fra sommeruniversitetets sesjon):

Samhällsvetenskapsmannen är tekniker. Nationalekonomerna har ju under de sista årtiondena sett som sin huvuduppgift att visa politikern vilka knappar eller rattar han skall använda för att styra samhällsmaskineriet.¹¹

Her er vitenskapens status ubestridt. Det gjelder bare å kunne anvende den vitenskapelige sannheten på samfunnet som objekt. I høyden oppstår et pedagogisk problem når kunnskapen skal formidles til politikerne og offentligheten. Ganske annerledes problematiserende er følgende ytring fra Poul Diderichsen. Han var professor i dansk i København og ble kalt NSUs "far". I en debatt om vitenskapens funksjon stiller han seg tvilende sjøl til humanvitenskapenes virkning overfor samfunnet. Han er opptatt av at humanvitenskapene fremmer skepsis og relativisme og dermed uthuler samfunnsnormene og bekjenner sjøl at han er berørt av denne relativismen. Den har "virket omdannende og oppløsende på min barndoms tro". Han tviler også på vitenskapens dannende funksjon:

I det hele taget må man vist nok konstatere, at utviklingen innenfor de ældre grene af de

¹¹ *Vetenskapens funktion i samhället*, s. 235-36.

humanistiske videnskaber ikke har formået at bremse opløsningen inden for det, der eengang hed den almindelige dannelse. Ja, for en dyberegående analyse kunne det endog se ud, som om denne kulturstrømning, der gennem århundreder har afgivet det positive grundlag for den vestlige kultur, nu røber tendenser i opløsende retning.¹²

Diderichsen var en helt sentral NSUer gjennom en årrekke. Kanskje nettopp den tvil og skepsis som her ble luftet i et NSU-forum var noe av beveggrunnen for hans deltakelse? Mye tyder på at den krisebevissthet når det gjelder vitenskapens status som så sterkt preget NSU i seinere år, var under utvikling og ble drøftet svært tidlig i NSUs historie. Trolig er det her NSU har hatt sin viktigste “avantgarde-funksjon”. Organisasjonen har vært et kritisk forum for tvil, skepsis og fri tale om vitenskapenes og samfunnets etablerte makter og etablerte sannheter. Det har vært et fristed for intellektuelle. Eller som Arto Noro, en representant for det radikale 70-tallet sa det:

För mig gäller frågan de intellektuellas produktionssätt under kapitalismen: detta är också NSUs kärnproblem. Allt förhastad vädjane til praksis eller till “NSU åt folket” (som var et tema på 70-tallet, A.O.) är blott dålig negation och resulterar i att grundproblemet kringgås....

Om inte de kritiska diskussionerna flyter i NSU är NSU dött.¹³

Noros bemerkning treffer noe viktig om hva NSU kan og bør være. Og hva NSU ikke kan være. NSU kan ikke bli så radikalt og heller ikke så enhetlig i meninger at det ser sin viktigste oppgave i å være instrument for radikaliserings av de andre universitetene (se nedenfor) eller for å realisere romantiske paroler av typen “NSU åt folket”. NSU kan på den annen side ikke kun være et ukritisk vedheng til de øvrige universitetene. NSU kan ikke overleve som et sted der fagspesialister kun viser frem sin forskning for verandre, men må være et forum for intellektuelle, dvs for folk som ønsker å se sammenhenger og som våger å bevege seg utafør sitt eget spesialområde og å ta tak i de store spørsmålene. .

NSU kan sies å være truet av to ulike typer anti-intellektualisme. På den ene siden den sjøltfredse akademiske konformisme, preget av sneversynt spesialisering og ukritisk, karriere-orientert atferd. På den annen side den type radikal avvising

¹² *Vetenskapens funktion i samhället*, s. 33.

¹³ Arto Noro: “Finne i NSU på 70-talet”. *Nordisk Forum* 27, 1981, s. 52-53.

av universitetet som vi kan finne hos Foucault og som ikke ser noen mening i intellektuell meningsutveksling. Det er den første formen for anti-intellektualisme som i dag er problemet. Veien mellom disse posisjonene er uten tvil smal, men vi må tro at den finnes. Det er denne veien NSU og all kritisk forskning bør gå.

I ett overblikk vil NSUs historie kanskje kunne beskrives på følgende måte: først en periode av møte mellom fremtredende representanter for de ulike vitenskapene. Så en periode med økende kritiske perspektiver, grovt sett 1960-tallet. Så et toppunkt både når det gjelder radikaliserings og antall deltakere på begynnelsen av 1970-tallet. Så en krise med motstand fra myndighetene i form av budsjettnedskjæringer og kritiske evalueringer, fra ca. 1974 og noen år fremover. Så en langvarig avmatningsperiode, preget av synkende deltakelse fra slutten av 80-tallet og frem til dagens NSU.

II Fra liberal-elitært til moderne masseuniversitetet

Ovenfor er det pekt på endringa av vitenskapsforståelsen i de siste 50-år, både i og utafør NSU. Her er det snakk om en vitenskaps-intern utvikling. Men NSU har også i høy grad vært berørt av mer ytre sosiale og politiske forhold, ikke minst ekspansjonen av universitetenes virksomhet og den voldsomme økningen i antallet studenter. Det skal vi nå ta for oss.

Sammenfattende kan vi si at det her handler om en overgang fra et liberalt universitet til et byråkratisk styrt masseuniversitet. NSU har på sin måte ivaretatt noen av det liberale universitetets verdier, men nettopp av den grunn risikerer NSU i dag å bli et marginalisert fremmedelement i forhold til de herskende tendensene i universitetenes utvikling. Når NSU gjennom mange år har kjempet for sin uavhengighet og for i det hele tatt å fritt kunne velge sine studieemner, så var dette også et forsvar for det gamle liberale og elitære universitetets ideer.

Men i virkeligheten var brytningene på 60- og 70-tallet det liberale universitetets siste år, iallefall i de nordiske land. Det som gikk for seg var overgangen til et nytt masseuniversitet. Bakgrunnen for dette var utdanningsekspløsjonen som på sin side var en effekt av den moderne nordiske velferdsstaten som jo åpnet mulighetene for høyere utdanning for barn av det arbeidende folk. Utdanningsekspløsjonen medførte en sterk økning av kvinner og barn av arbeiderklassen i studentmassen. Kombinerte med den nye ideene om vitenskap og kritikk som tidligere er nevnt, var denne utdanningsekspløsjonen bakgrunnen for studentopprøret. Johan Fjord Jensen var inne på dette i sin jubileumstale da NSU rundet 40 år (sommersesjonen i Viborg

1990). Han nevner her økningen i antall danske studenter fra 6300 i 1950 til 48000 i 1987. Vesentlig annerledes var det ikke i de øvrige land. Universitetet i Oslo hadde for eksempel i 1950 4700 studenter og i 1960 fortsatt bare 5600. I år 2000 har samme universitet 36000 studenter.

Denne økningen av studentene antall bidro uten tvil til statens økte behov for kontroll og dirigering av universitetene. Universitetene kostet stadig mer penger samtidig som kapitalismens gullalder i etterkrigstida gikk mot sin slutt omkring 1970. Følgelig var det viktig at universitetene fikk en funksjon som svarte til overordnede samfunnsmessige og politiske målsettinger. Det betydde særlig tilpassning til arbeidsmarkedets behov for utdannet arbeidskraft. Og i tillegg besparingen ved å effektivisere og nedkorte studietida, for på denne måten å uteksaminere flere studenter.

Universitetene er i dag enorme, uoversiktlige institusjoner med opptil 40000 studenter, styrt av en voksende byråkratisk stab etter departementale retningslinjer. Noen sentrale trekk ved denne moderne universitetsutviklingen er følgende:

- Universitetene blir mer og mer undervisningsfabrikker. Effektivitets- og tidsjag fyller hverdagen for både studenter og lærere, blant annet gjennom økt eksamensfokusering og innføring av stadig flere deleksamener.

— Avstanden mellom lærere og studenter er økende. Det akademiske felle-
skapet fungerer ikke lenger.

— Det blir mindre rom for kritisk tenkning, forskning og tverrfaglighet.

— Næringsliv og profesjonsinteresser legger i økt grad føringer på universi-
tetets indre liv.

— Universitetenes budsjetter reguleres proporsjonalt i forhold til studenttallet.

Det paradoksale var at studentopprøret nettopp kritiserte denne utviklingen, samtidig som studentopprøret sjøl var et sosialt produkt av det økte studentantallet og også kjempet for mest mulig åpne universiteter. Det økte studenttallet var grunnlaget for de økte kontrolltiltak. Studentopprøret rettet seg jo mot de nye statlige universitetsreformene (noe også NSU på 70-tallet protesterte imot). Men studentopprøret rettet seg også imot det gamle autoritetssystemet som preget det liberale og professordominerte universitetet. Studentopprøret ville i stedet for begge disse alternativene ha et kritisk universitet, men det viste seg at grunnlaget for et slikt

prosjekt - politisk og maktmessig - ikke var tilstede.

Det liberale og autonome universitet og dermed professorenes suverene maktposisjon, er blitt definitivt undergravd både nedenfra (studenteksplosjonen) og ovenfra (statens universitetspolitikk). Og studentopprøret viser seg i et langsiktig perspektiv å være preget av en motsetning mellom elitisme (forsvar for det gamle universitets autonomi og kritisk-liberale innhold) og populisme (forsvar for universitetsutdanning for “alle”, med de konsekvenser for kvalitet, eksamenskontroll og akademisk fellesskap dette medfører).

Viktig i vår sammenheng er det at NSUs sjølforståelse og indre debatter i høy grad er blitt påvirket av disse utviklingstendensene. Dette gjelder iallefall fra det tidspunkt denne konflikten ble tydelig, dvs fra studentopprørets tid fra slutten av 60-tallet. Det vil være fruktbart å se NSUs utvikling og indre brytninger etter dette tidspunkt i lys av de her skisserte vitenskapshistoriske og universitets- og sosialhistoriske linjene. Det er iallefall et poeng å merke seg at den samme konflikten mellom elitisme og populisme som var tilstede i studentopprøret, også synes å være tilstede som en indre konflikt i NSU. Dette skal vi nedenfor komme tilbake til.

På det mest grunnleggende planet handler det om at et universitet i dagens samfunn nødvendigvis er en motsetningsfull institusjon. Den skal ivareta to forskjellige funksjoner. På den ene sida er universitetet en metode for sosial oppstigning eller sikring av en etablert sosial posisjon gjennom kvalifisering. Ved universitetet produseres og reproduseres kulturell og kunnskapsmessig “kapital”. På den andre sida er universitetet også et sted for kritisk tenkning og forskning, for innovasjoner og ide-brytninger. Disse to funksjonene er alltid til stede, de er begge “nødvendige” sider ved et universitet. Men det er vanskelig å se hvordan de lar seg forene på en harmonisk måte.

I de siste 20 års nyliberale dominans er det den første funksjonen som med økende styrke har gjort seg gjeldende. Kvalifiseringa for sosial posisjon som jo skjer på individuell basis, har blitt mer og mer preget av en markedsorientert bevissthet. Men når det gjelder NSU, så passer ikke organisasjonen inn i dette bildet. Vi kan knapt si at denne første funksjonen i det hele tatt er blitt ivaretatt. NSU er jo ikke noe velvalgt sted for karrierisme og sosial oppstigning. Man får ikke engang et eksamenspapir ved å delta i NSU. Organisasjonens eksistens står og faller med ivaretakelsen av den andre funksjonen, det kritiske akademiske fellesskap. Dette har ført NSU opp i en klemme. Verken for de bevilgende myndighetene eller for den alminnelige student har organisasjonen vært tilstrekkelig interessant.

I løpet av NSUs 50 år har det skjedd en overgang fra elite- til masseuniversitet, fra akademisk isolasjon til bevisst tilpassning til politisk-økonomiske rammevil-

kår, fra en liberal universitær offentlighet med betydelig respekt og innflytelse til nærmest en oppløsning av det universitære fellesskapet, fra et universitet med almendannende funksjoner omkring noen kjernefag (klassiske språk, filosofi), til et universitet med et stadig økende antall fag og eksamensformer uten noen indre sammenheng. Endelig: fra et universitet hvor vitenskapen nyter en nesten uangripelig autoritet som sannhetsprodusent til dagens vitenskapskritiske holdninger både hos vitenskapsfolk og hos publikum.

Vi har til nå presentert en slags ramme som sentrale linjer i NSUs historie kan plasseres innafor. I det følgende skal bildet fylles ut ved analyser av noen viktige sider ved NSUs utvikling. Hovedvekta vil ligge på de første 25 - 30 åra. (Se ellers om NSUs nyere historie Troels Degn Johannsons bidrag.)

III Deltakere i NSU: Hvem?

Det har vært vanlig å kalle NSU i dets første år “professordominert”. Dette var det gamle NSU. Det “nye” NSU oppsto gjennom studentopprøret og studenteksplosjonen som grunnleggende endret universitetene. I 1969 endret NSU sin formålsparagraf, men ikke minst ble NSU et av de tydeligste uttrykkene på at den akademiske stilen og kulturen var under endring. Den respektfulle omgangstonen forsvant. Det skjedde en slags intern kulturell revolusjon - dette er kanskje den viktigste nøkkelen til å forstå hva som skjedde med organisasjonen omkring 1970.

I sitt tilbakeblikk sier Arild Hvidtfeldt (han var professor i religions sosiologi i København og sentral i NSU på 60-tallet):

Det er helt underlig at tenke på, at det næststørste besvær man hadde i begynnelsen, var at få studentene aktivt med. Og det største besvær var at få dem til at si du til deres professor.¹⁴

Studentene var få, de var ydmyke og det skulle svært mye til for å anfekte professorenes synspunkter. Det var et stort privilegium i det hele tatt å få adgang til NSU for en student. I og for seg bekrefter dette fullt ut påstanden om det professordominerte NSU på 50- og 60-tallet. Men denne dominansen var vel og merke ikke en dominans i kraft av antall, men i kraft av faglig autoritet. Det var stort sett

¹⁴ A. Hvidtfeldt: “Den midterste trediedel”. *Nordisk Forum* 27, 1981, s. 30.

professorere som satt i alle ledende NSU-posisjoner, de ledet lokalavdelingene og var også faglig ansvarlig, dvs kretsledere. Men på den annen side var de ikke så mange at de alene kunne fylle opp NSU. Arild Hvidtfeldt snakker om den viktige gruppa som han kaller “den midterste trediedelen”. Det er de som verken er professorer eller studenter, men en mellomgruppe bestående av ferdigstuderte akademikere ansatt i forvaltning, skole eller i nybegynnerstillinger ved universitetene. Alt tyder på at denne gruppa i antall var den største i NSUs tidlige år, og jeg vil tro at den aldri kun har utgjort en tredjedel, men snarere har ligget på 50% eller over det. Og i dag - med problemer når det gjelder å trekke såvel yngre folk som professorer til NSU - må vi tro at denne midter-gruppa spiller en like stor rolle. Uten denne midtergruppa ville NSU ha lignet mye mer på en skole der professorene underviser studentene, altså uten de intense diskusjonene som alltid har kjennetegnet NSU.

Fra 1959 har vi en liste over påmeldte til dette årets sommersesjon (Hillerød, Danmark) som oppgir yrke/tittel på deltakerne. Den består av 283 navn. Av disse er 61 studenter, dvs 22%. Dersom vi lager en kategori bestående av folk med tittel professor, dosent eller doktor-tittel, får vi i denne kategorien 38 personer, dvs litt over 13%.¹⁵ “Midtergruppa” utgjorde altså i 1959 hele 65% av de påmeldte.

Professorene synes også i det gamle NSU å ha vært en tallmessig liten gruppe. Dette er underlig all den stund et viktig anklagepunkt mot NSU på 70-tallet var at det var for få professorer med. Forskjellen mellom det “professor-dominerte” og det seinere NSU dreier seg imidlertid ikke om antall, men heller om at det gamle NSU møtte professorene med autoritet og respekt, noe det nye NSU ikke gjorde. Det er blant annet ut fra dette forholdet vi kan snakke om en konflikt mellom ulike akademiske kulturer.

¹⁵ Se brosjyren *NSU - Erkendelse, vurdering, valg. 9. Session Hillerød 1.-13. August 59.*

Det som skjedde utover på 60- og 70-tallet var at studentgruppa vokste, mens andelen av professorer gikk litt tilbake, og professortittelens autoritet altså gikk betydelig tilbake. Det skjedde en sterk foryngelse av NSU. Vi har tall fra året 1978 vedrørende NSUs alderssammensetning. Disse tallene er å finne i en av evalueringene som ble gjennomført av NSU i regi av Nordisk Ministerråd. De viser at av i alt 1020 kretsdeltagere våren 1978, var kun 9% over 35 år. Hele 70% var mellom 25 og 35 år. Og så mye som 21% var under 25 år.¹⁶ Denne foryngelsen hadde sammenheng med utviklinga ved de nordiske universitetene som likeledes gjennomgikk en foryngelse av sin lærerstab nettopp på 70-tallet. Et annet forhold som virket i samme retning var at mange nye universiteter og høyskoler ble grunnlagt omkring i Norden på 60- og 70-tallet og disse gjorde seg også bemerket i NSU, med unge, nyansatte og ofte radikale lærere. Antallet lokalavdelinger i NSU økte således fra 10 i 1958 til 17 i 1964 og til 21 i 1982. Dette var for øvrig også noe som gjorde organisasjonen mer tungrodd og byråkratisk. Mer tid måtte brukes til interne drøftinger på representanskap, generalforsamling osv for å avveie alle de ulike interessene som etter hvert hadde meldt sin tilstedeværelse i NSU.

Medlemssammensetningen av NSU og endringene av denne kan med andre ord ikke bare forklares av den interne vitenskapelige og politiske utviklinga i NSU, men må forstås på bakgrunn av en omfattende sosialt betinget omdanning av det høyere utdanningssystemet. Flere forhold har virket i retning av å gjøre NSU mindre attraktivt for de fremste akademiske forskerne. På 50-tallet var NSU uten tvil et viktig møtested for mange av dem, mens det seinere kom en rekke andre tilbud som muliggjorde internasjonale kontakter. Arbeidsbyrden for professorene i form av undervisning og administrasjon har vært økende. I tillegg skapte de anti-autoritære og demokratiske strømningene (særlig studentopprøret) en atmosfære der det ble vanlig at også studenter og andre "menige" NSU-medlemmer holdt innledninger og "opplegg". (Det het ikke lenger forelesninger.) Ekspansjonen i antallet akademikere og studenter gjorde NSU mindre elitært og kvaliteten på det faglige nivået ble dermed mer variabelt. Dette passet ikke professorenes behov. Når så de vitenskapelige og politiske konfliktene om hva NSU skulle være kom i tillegg til dette, er det ikke uforståelig at professorene og dermed professordominansen forsvant fra NSU.

Utviklinga vekk fra det elitære og professorale NSU var nesten uunngåelig .

¹⁶ *Rapport om Nordisk Sommeruniversitets virksomhed i årene 1974-1978. Hovedrapport uden bilag.* (Utarbeidet av Nordisk Råds rådgivende komite for forskning=RKFs rapport) Upublisert, 1978, s. 11.

Det var jo nettopp en slik utvikling det akademiske livet gjennomgikk på 70-tallet og fortsatt i høyeste grad er preget av. Dette ble også påpekt av NSUs forsvarere på et tidlig tidspunkt. På et representantskapsmøte i 1974 ble kritikken mot NSU gjenstand for en hele fire timers generaldebatt. Herfra siteres:

Hovedindvendingen fra visse sider ...har været , at andelen af professorer og ældre forskere i de senere år procentvis er aftaget i forhold til studenterandelen. Men dette er jo ikke et specifikt NSU-fænomen, men et proportionsforhold som afspejling av de generelle forhold ved universitetene.¹⁷

Uten tvil var dette en riktig påpekning. Men ikke desto mindre fortsatte kritikken mot NSU og kulturkonfliktene vedble å skape problemer.

Det er liten tvil om at NSU på begynnelsen av 70-tallet fikk et tydelig innslag av hva man kunne kalle en lettvent populisme. Foran sommersesjonen på Askov i 1972 ble mottoet om “selvaktivitet” formulert. Ikke bare ble det gjort klart at alle deltakere sjøl måtte gjøre rent på sine værelser og at de hadde “et fælles jobb med at rydde op og holde orden under sessionen.” Men også følgende om hva som var betingelsen for å delta:

Mottoet om selv-aktivitet medfører, at der ikke inviteres “koryfæer” til sessionen. Hvis der inviteres gæster, bliver det under forudsætning af, at disse gæster kan blive i længere tid og indgå i alle aktiviteter, incl det daglige studiekretsarbejde.¹⁸

¹⁷ *Representantskab. Protokol 18.1.1974 (NSU-A), s. 5.*

¹⁸ *Vetenskap och samhälle. NSU-debat nr 1, Marts 1972. Utgitt av NSUs arrangementsgruppe for Askov-sessionen, s. 13.*

I og for seg var dette gode prinsipper som skulle sikre at studiekretsarbeidet virkelig var kjernen i NSUs virksomhet. Men for mange eldre NSUere var disse tonene noe ganske nytt og representerte en utfordring. I denne sammenheng må det også skytes inn at dette - ved siden av at det var en kulturkonflikt - også hadde noe med penger å gjøre. I tidlige år var nemlig NSU i stand til å dekke reise og opphold ikke bare for alle foredragsholdere, men også for kretslederne og “ekspertene” som var knyttet til den enkelte krets. Det har således eksistert en skille mellom denne gruppa og de vanlige deltakerne som gjennom et stipend fikk dekket noen av sine kostnader.¹⁹ På begynnelsen av 70-tallet var dette skillet avvirket eller i ferd med å avvikles. Sommeruniversitetet ble mer og mer preget av at folk holdt foredrag og ledet kretser uten honorering - hvilket jo stadig er tilfellet. Endringa må iallefall ha skjedd i god tid før 1974, for da gjorde den store evalueringa av NSU som det året ble fremlagt (Koefoed-rapporten) nettopp et positivt poeng av at virksomheten i NSU “for hele sin faglige del finansieres ved, at arbeidsinnsatsen er frivillig og uho- noreret.”²⁰ Det er mulig at også disse pengemessige forhold bidro til å gjøre NSU mindre attraktivt for de aller fremste akademikerne.

Populismen kom videre til uttrykk ved at “alle” kunne være med i NSU - slagordet om et “universitet for folket” lå jo den gang i lufta. Ironisk nok gikk også her NSU i spissen for en tanke som i dag er nær å bli realisert i de nordiske land. Men nettopp uten at den kritiske ide om hva et universitet bør være (som NSU har stått for), er kommet noe nærmere sin virkeliggjørelse.

Det ble formulert som noe ønskelig å åpne NSU i større grad for ikke-akademikere. Representantskapet uttalte for eksempel i 1974 at programkomiteen burde sørge for at “nogle studiekredsemner får et ikke-akademisk præg” for å sikre at statuttens bestemmelse om alles adgang til NSU “ikke skal forblive en tom gestus”.²¹ Riktignok viste det seg snart at det var grenser for hvor u-akademisk NSU kunne være. Etter hvert ble jo problemet å trekke folk til NSU overhodet. Men denne konflikten mellom populisme og aktivisme på den ene sida og en understreking av det strengt teoretiske på den andre, viste bare at NSU fra 70-tallet hadde

¹⁹ Disse forholdene fremgår av et usignert notat datert januar 1958 med overskrifta *Nordisk Sommeruniversitet* (NSU-A) s.3. Når den ordninga med full dekning for foredragsholdere etc opphørte, vet jeg ikke.

²⁰ *Nordisk Sommeruniversitet. Rapport fra en af embedsmandskomiteen for Nordisk kulturellt samarbejde nedsat arbejdsgruppe.* (= Koefoed-rapporten) Juni 1974, s. 34.

²¹ Representantskab. Protokol 18.1.1974.(NSU-A), s. 5

problemer med å definere hva organisasjonen egentlig var. Skulle NSU være en forskningsorganisasjon, eller var den snarere en kultur- og opplysnings-organisasjon? Skulle den være elitær eller folkelig ? Eller litt av begge deler? Disse spørsmålene er vel til dags dato ikke blitt avklart.

Utviklinga av NSU fra 50-tall til 70-tall måtte nødvendigvis føre til brytninger og konflikter mellom ulike grupper og ulike behov og ulike fagpolitiske standpunkter. Ingen bestemt gruppe kan sies å være “skyldig” i disse konfliktene. Heller ikke kan noen bestemt gruppe utropes som seierherre. Men når dette er sagt, bør et historisk blikk anerkjenne fullt ut den store innsatsen som professorene gjorde for NSU mellom 1950 og 1970. Det elitære NSU var like mye barn av sin tid som det anti-autoritære NSU. Dessuten er det en myte at det professordominerte NSU var et konservativt NSU.

Det var professorene som i realiteten drev NSU på 50-tallet, mens de andre mest var tilhørere. Sett fra antiautoritær og egalitær synsvinkel kan man mislike dette. Faktum er imidlertid at mange av disse professorene gjorde en kjempejobb som var nødvendig for at NSU skulle bli et varig fenomen. Den overfor nevnte Poul Diderichsen var året 1957-58 leder for hele tre kretser i København, foruten at han var NSUs ordførande. Filosofen Sven Krohn - som deltok på sommersesjoner langt opp på 1980-tallet - var i 1957-58 leder for to kretser i Helsingfors foruten at han også var ordførande for Helsingfors-avdelinga. En liten gruppe satte sitt sterke faglige preg på NSU. Mange av dem var den gangen blant Nordens fremste vitenskapsfolk. Og om de ikke var kjente navn, så ble de det seinere.²²

IV Deltakere i NSU: Hvor mange?

Hvor mange har deltatt i Nordisk Sommeruniversitet? Skal vi si noe om NSUs utvikling er det viktig å vite noe om dette. Særlig ble dette et viktig spørsmål etter at myndighetene begynte å sette kritisk lys på NSU tidlig på 70-tallet.

Vi så at foran sesjonen i 1959 var det anmeldt 283 deltakere. Hva vet vi for øvrig? Det er flere tall som kommer i betraktning her. Deltakerantallet på sommer-sesjonene er bare ett av dem. Et annet er det totale antallet deltakere i lokalkretser

²² Se *NSU 1957-1958. Forteckning över studiekretsar og studiekretsledare* og *NSU 1957-1958. Forteckning över styrelsesmedlemmar*. Begge i NSU-A. Forøvrig finner vi i sistnevnte liste en av NSUs mest prominente medlemmer gjennom tidene oppført som medlem av Helsingforsavdelinga, Fil.lic. Mauno Koivisto, seinere finsk president.

omkring i Norden. Videre er det interessant å vite hvor mange lokale kretser som har vært i aktivitet og hvor mange lokalavdelinger. Jeg har forsøkt å samle noen opplysninger fra ulike kilder som dekker enkelte år i det tidsrommet jeg her behandler. Noen systematisk undersøkelse har så vidt jeg vet aldri blitt gjort.

Det bildet som avtegner seg er at NSU nådde en topp nettopp på 70-tallets begynnelse, hva angår deltakelse. Det gjelder både antallet lokalkretser, antallet deltakere i disse kretsene og antallet som deltok på sommersesjonene.

Nedenfor er satt opp noen utvalgte år til sammenligning.²³

	lokale kretser	deltakere lokalkretser	deltakere sommersesjon
1959	78	1100 "rekordaktig omfang" til da	283 påmeldte
1962	75	?	250 ca.
1971	142	3000 "bortemot"	350
1973	186	5000 "bortemot"	350
1978	128	1200	260 ca
1982	145	1160 anslag	240 + 40 barn
1996	? minimalt	? minimalt	134

Uansett hvilken tvil vi kan reise i forbindelse med disse tallenes troverdighet, så er bildet som her fremstår etter min mening en bekreftelse av at NSU var på sitt mest aktive og omfattende på 1970-tallet. Det stemmer også med egne subjektive inntrykk med deltakelse fra første halvdel av 70-tallet og til i dag.

Antallet lokale kretser og antall deltakere på sommersesjonen er nok de tall

²³ Kilder: NSU, 9. Session. Hillerød 1.-13. August 59 (brosjyre, med forhåndspåmeldte). M. Blegvad i *Informationsbulletin fra Nordisk Sommeruniversitet* Nr 3, 1962-63, s 3 og 5. *Verksamhetsberättelse 1970-71*, s. 2. *Verksamhetsberättelse 1972-73*, s. 2. *Rapport om NSUs virksomhed i årene 1974-1978* (RKF's evaluering) s. 8. *Kort redegørelse for NSUs virksomhed 1978-1982* (ved Per Alex Sørensen) s. 2 og 4. *Virksomhedsberetning for 1982*, s. 6. *NSUs resultatrapport 1998* .Utkast (v. Anne Haugestad og Troels Degn Johansson, januar 1999).

som her er mest å stole på. De antyder begge det samme bildet. Nemlig oppstigning mot et høydepunkt på 70-tallet og deretter en nedgang. Om vi hadde oppgaver for samtlige år tror jeg ikke dette hovedinntrykket ville blitt vesentlig rokket.

I dag er den lokale kretsaktiviteten minimal, og den har vært det i flere år. Ordninga med lokalsekretærer i de ulike universitetsbyene ble avvirket tidlig på 90-tallet og har bidratt til dette. Men hovedgrunnen til at det i dag nesten ikke finnes lokalt kretsarbeid i NSU må nok søkes på et dypere plan. Det synes å ha skjedd en nedgang over en årrekke siden slutten av 80-åra. Til sammen er resultatet så dramatisk at det stiller spørsmål ved hele den gamle arbeidsformen som har preget NSU.

Utenom sommersesjoner og vintersymposier er NSU kun ett nettverk av navn og adresser som får tilsendt innbydelse til disse arrangementene.²⁴ At man spør seg om NSU kan fortsette i en slik tilstand er forståelig.

På den annen side skal vi også benytte det kritiske blikk på fortidas NSU. Vi vet ikke mye sikkert om aktivitet og deltakelse i lokalkretser i tidligere tider. Om man eksempelvis annonserte 6-8 møter for et semester - det var vanlig å annonsere lokalkretsen, til og med i egen trykksak - så betydde jo ikke dette at det ble noe av alle møtene. Og om det på et møte kom 30 personer og på de resterende møter kom 5, så ble trolig 30 innrapportert som kretsens medlemstall. Dette ikke sagt for å gjøre NSUs innsats mindre storartet, men for å unngå at fortidas NSU fremstår i et urimelig strålende lys sammenlignet med dagens tilstander.

Når det gjelder sommersesjonene så viser tallene at de alltid har vært det mest populære ved NSU. Ofte har det vært langt flere tilmeldinger enn man hadde plass til. Men også her har det i de seinere år vært en markant nedgang. Så vidt jeg vet har ikke deltakerantallet på sommersesjonen etter 1996 vist noen økning. Dette har ikke bare med sommersesjonens innhold å gjøre, men gjenspeiler også at det for deltakerne har blitt stadig dyrere å delta på sommersesjon. NSU har rett og slett mindre midler til å subsidiere deltakelse enn man hadde i tidligere tider. (Sjøl når reisa betales av NSU - på billigste måte - er oppholdet noe som deltakerne sjøl betaler. Ofte er det omtrent det samme som en ukes sydenferie i dag koster.)

I et historisk tilbakeblikk er kanskje det totale deltakerantallet, dvs samlet antall aktive i det lokale kretsarbeidet, det mest interessante tallet å vite noe om. Men med NSU løse og desentraliserte oppbygging, er det klart at dette tallet er det som det knyttes mest usikkerhet til. Det har jo aldri vært ført noe medlemskartotek

²⁴ Når det i 1996 står oppført 683 deltakere i kretsene (i *Resultatrapport 1998. Utkast*), så innebærer dette tallet potensielt aktive NSUere. Disse fikk tilsendt invitasjoner til sommersesjon og bladet *Information fra NSU*, men kun et lite mindretall deltok i faktisk lokalt kretsarbeid.

for NSU-ere. De som mer eller mindre deltok på en lokal studiekrets, ble regnet som NSU-deltaker - også om vedkommende ikke dro på sommersesjon. Jeg kjenner heller ikke til hvordan man kom frem til det totale deltakerantallet. Trolig dreide det seg om en slags innrapportering fra lokalkretsene. Det er også umulig å si noe om hvorvidt NSUs ledelse av og til har gjengitt medlemsituasjonen mer optimistisk enn det faktisk var grunnlag for.

Tallet for 1978 som er 1200 lokalkretsdeltakere er imidlertid fremkommet etter en systematisk spørreundersøkelse i forbindelse med evalueringen som dette året ble gjennomført av Nordisk Råds rådgivende komite for forskning (RKF). Hver enkelt kretsleder fyllte i den forbindelse ut et spørreskjema. Tallet man da kom til var 1020, men siden Gøteborgs lokalavdeling nektet å besvare spørreundersøkelsen, så ble tallet stipulert opp til 1200. Muligens er derfor tallet 1200 for deltakere i lokalt kretsarbeid for 1978 litt mer å stole på enn de øvrige. Når det gjelder det svært høye tallet 5000 for 1973, så ble dette stilltiende korrigeret i et skriv fra styrelsen i 1979 ned til ca 2500.²⁵ Denne korreksjonen kan på sin side også være "politisk" motivert, siden et fall i deltakelse fra 2500 til 1200 er mindre dramatisk enn fra 5000.

Tallet 5000 er dog ganske høyt. Det ville i så fall betydd at hver av NSUs 17 lokalavdelinger i 1973 hadde 294 aktive NSUere i gjennomsnitt. Det er tenkelig når det gjelder en by som København, men det virker usannsynlig høyt når det gjelder lokalavdelinger som f.eks Bergen og Trondheim.

Alt dette rokker imidlertid ikke hovedinntrykket av at NSU var på sitt største og mest intensive - noe personlige erfaringer kan fortelle oss like godt som disse tallene - i første halvdel av 1970-tallet.

Så kan man spørre hvorfor dette var et toppunkt. Mye tyder på at denne perioden var preget av en unik konstellasjon som ikke så lett kan gjenta seg. Universitetene ekspanderte voldsomt. Tida var preget av radikale strømninger politisk og vitenskapelig. Et stort mindretall av studentene var preget av denne radikalismen. Denne gruppa opplevde det vanlige universiteteslivet som fortsatt preget av autoriteter og av tradisjonelle vitenskapelige teorier. De gamle autoritetene satt fortsatt i sine posisjoner og kommunikasjonen mellom disse og studentene var dårlig. I denne fremmedgjorte tilstand, søkte viderekommende studenter og yngre akademikere til NSU som et samlingspunkt for introduksjon av nye teorier, som et forum for utvungen debatt og som et sted for sosial og intellektuell kontakt med likesinnede. Omtrent dette var bakgrunnen for NSUs sterke stilling på 70-tallet. I dag kan man

²⁵ Se *Ytterligare nogot om och för NSU*, undertegnet styrelsen/AM(= Arne Melberg) (NSU-A).

lære noe av dette, men det er umulig å gjenskape de ytre betingelsene som den gang ga tilstrømning til NSU.

V Programmer og politikk.

Innen NSU har det alltid vært en fortløpende debatt om hva NSU kan og bør være. Hva var egentlig ideen bak NSU? Det har vært vanlig å karakterisere NSUs målsetting med to ord - etter hvert supplert med et tredje ord.²⁶ Det ene ordet er alt nevnt, nemlig tverrfaglighet. I NSUs tidlige år er dette ordet det mest fremtredende, når det gjelder organisasjonens begrunnelse av egen eksistens. Det andre ordet er nordisme - NSU skulle styrke samarbeidet mellom nordiske akademikere og dermed også styrke selve den nordiske tanken. Dette har alltid vært en sympatisk og lite kontroversiell tanke.²⁷ Nordismen kunne imidlertid ikke i seg sjøl gi svar på hva organisasjonen rent faglig skulle beskjeftige seg med - den vitenskapelige tematikken var jo aldri begrenset til Norden.

Det tredje ordet er kritikk. Dette ordet ble det helt sentrale på 70-tallet i etterkant av utdanningsekspløsjonen og studentopprøret. Det innebar at både vitenskapskritikk og samfunnskritikk ble en tydelig uttrykt del av NSUs målsetting. Et element av kritikk har nok alltid vært til stede i NSU, noe vi allerede har vist til. Men for partene i 70-tallets strid var det forskjellen mellom de to epokene og de to utgavene av NSU - den professorale og studentopprørets - som ble vektlagt. Man var mindre interessert i kontinuiteten.

Under det stormfylte 70-tallet var NSU utsatt for temmelig kritiske evalueringer. Det er å merke seg at disse evalueringene kommer frem til at NSUs radikalisering alt i alt kan forsvares som liggende i forlengelsen av NSUs tradisjonelle oppgaver. Blant annet konkluderte en uttalelse fra de danske universitetsrektorene

²⁶ Se blant annet Arnulf Kolstad: 'Det tverrvitenskapelige, kritiske studiested i Norden'. *Nordisk Forum* 27, 1981 s 5-24. For en tidligere redegjørelse av ideen bak NSU se Mogens Blekvad: 'Tverrvitenskap i Tammerfors', *Informationsbulletin for Nordisk Sommeruniversitet* Nr 3, 1962-63 s. 3-11.

²⁷ Imidlertid antydet Johan Fjord Jensen i sin jubileumstale i 1990 dog en politisk bakgrunn for nordismen: "Da Sommeruniversitetet ble dannet i 1950, skete det som led i den fællesnordiske kulturelle opprustning, som opprettelsen av NATO i 1949 hadde gjort påtrængende"(Johan Fjord Jensen: Til en jubilar. Tale ved NSUs 40-årsjubileum.). Som kjent ble Norge, Danmark og Island med i NATO, noe som forhindret et nærmere sikkerhetspolitisk samarbeid i Norden.

med at NSUs vitenskapskritikk var en naturlig del av organisasjonens arbeide og at det å “påvise bestemte mangler i det tradisjonelle videnskapssyn,...ikke (er) en aktivitet, der på nogen måte kan virke skræmmende.”(Se Poul Hermansens bidrag i dette jubileumsskriftet.)

La oss først se på målsettingen til Nordisk Sommeruniversitet slik den var formulert på 50- og 60-tallet . § 1 i lovene var på denne tida formulert slik:

Nordisk Sommeruniversitet vil virke ved universiteter og høyskoler i Norden for å utvide fagstudienes perspektiv ved å fremme innsikt i de forskjellige vitenskapers metodiske egenart, i grenseproblemer og felles grunnproblemer, samt stimulere til kritisk prøving av forutsetninger og problemstillinger innefor den enkelte vitenskap. Dessuten vil Nordisk Sommeruniversitet virke for større forståelse av sammenhengen mellom det vitenskapelige arbeid og andre sider av kultur- og samfunnslivet.²⁸

Her ligger som vi ser hovedvekta på tverrfaglighet i den betydning at fagstudienes perspektiver skal utvides gjennom kontakt med andre fag og ved å drøfte felles grunnlagsproblemer. Norden-tanken som sådan er ikke eksplisitt nevnt, men kun forutsatt som en selvfølgelig verdi. Som vi ser av denne formålsparagrafen skulle også det ”gamle” NSU stimulere til kritisk prøving av forutsetninger og problemstillinger innenfor den enkelte vitenskap. Av siste setning i målsettingen ser vi at NSU fra første stund også var opptatt av forholdet mellom vitenskap og “andre sider av kultur- og samfunnslivet”. Egentlig var dermed alle de enkeltelementene til stede i NSUs opprinnelige målsetting, som seinere inngikk i NSUs fundamentalkritikk av universitet og samfunn. Men de ble nok likevel sett i et annet helhetsperspektiv. 50- og 60-tallets NSU er i større grad aksepterende i forhold til enkeltvitenskapenes status. Disse taes som gitte utgangspunkt, mens problemet som NSU bør beskjeftige seg med kan sies å være tredelt. Dels at vitenskapene har behov for å drøfte felles problemer og berøringspunkter, dels at vitenskapene ikke effektivt nok (pga av kommunikasjonsproblemer og andre barrierer) får omgjort sin kunnskap i praktiske reformer og dels at vitenskapen ikke er tilstrekkelig oppmerksom på visse negative sideeffekter av deres anvendelse og de moralske problemer som er knyttet til disse.

En uttalelse fra Pontus Palmgren (han var professor i Helsingfors) fra den alt omtalte debatten om vitenskap og samfunn i 1953, kan illustrere særlig dette siste punktet:

²⁸ Lover for NSU § 1. Her sitert fra *Katalog Nordisk sommeruniversitet 1964*, s 18.

Det förefaller, som om det skulle vara ett lika väsentlig problem att göra de naturvetenskapsmän ... som skall dirigera framtidens tekniska utveckling vuxna sitt väldiga ansvar, som att bibringa allmänhet och styrande förståelse för naturvetenskapens betydelse. Jag går inte in på humanisterna, som ju kan lancera ödesdigra ideer, såsom Nietzsche med sin Übermensch; deras misstag kan knappast bli så direkt farliga som ett misstag med atome-nergien eller ev ett misstag rörande ett för tidigt salufört läkemedels skadeverkningar på lång sikt, eller ett misstag i fråga om öde läggandet av jordens skogslandskap med deras balans med mark och atmosfär.²⁹

Her rettes et kritisk blick på naturvitenskapen og samtidig foregripes en del av de økologiske temaer som kom til å spille en rolle for den kritiske grunnholdning som seinere utviklet seg.

NSUs mangeårige beskjeftigelse med atomvåpen og sikkerhetspolitikk er kanskje det beste eksempel på at bevisstheten om vitenskapens destruktive sider også var til stede i NSUs tidligste fase, altså et emne som hadde klar sammenheng med den seinere politiske radikaliserings av studenter og intellektuelle. Sommersesjonen i Ås 1955 hadde som hovedtema Verdens sikkerhets- og forsyningsproblemer i vitenskapelig belysning og i begynnelsen av 60-åra ble det gjennomført en egen krets om fredsforskning - det var før fredsforskning var et etablert fag ved universitetene. En av initiativtakerne til denne kretsen var Kirstine Borum, medisin og kreftforsker fra København. Hun har skrevet en høyst lesverdig beretning om sine år i NSU fra 1954 til 1962, hvor hennes engasjement mot atomvåpen fremgår. Hun var antakelig litt for radikal til å være representativ for gjennomsnittsdeltakeren fra den gangen. Likevel vil jeg sitere henne her fordi hun vitner om at NSU heller ikke i sin barndom var noen organisasjon for det akademiske establishment. I hennes tilbakeblikk skrevet i 1981 kan vi lese:

Nordisk Sommeruniversitets store betydning ligger efter min mening deri, at det fungerer som åndehul, som tumbleplads for nye ideer, som faktisk ikke er velsete på de regelrette universiteter. Mens disse stadig dyrkede spesialiseringen som det eneste saliggørende for 30 år siden, fremstod NSU med sit krav om tværfaglighed. Mens de traditionelle universiteter fungerede ytterst autoritært på alle måder og først efter 1968 modstræbende fik øjnene op for, at dette var ved at blive antikveret, så fungerede NSU antiautoritært og demokratisk fra begyndelsen. På NSU vankede ingen represalier, ordet var frit, tolerancen stor.³⁰

²⁹ *Vetenskapens funktion i samhället*, s 23.

³⁰ Kirstine Borum: "8 år med NSU", *Nordisk Forum* nr 27, 1981 s. 42.

Dette sies altså om tilstanden i det gamle NSU, men mange ville si at dette er det nyere NSUs begrunnelse for sin egen eksistens. Skillet mellom de gamle og de nyere deltakerne var kanskje ikke så stor som kan kunne tro.

Det såkalte studentopprøret brakte en mengde nye, unge mennesker inn i NSU. Vi har vært inne på at organisasjonens kultur endret seg. En mer polemisk omgangsform ble vanlig, dette var noe som hørte med til “politiseringen”. Nå ble det også mer debatt omkring NSUs valg av forskningsoppgaver (kretsemner). Det ble vektlagt at NSU fungerte enhetlig. Kretsemnene som ble utvalgt burde være i overenstemmelse ikke bare med det samlende tema som gjaldt til enhver tid, men også med NSUs radikaliserede formålsparagraf. Som man kunne vente ble dette gjenstand for temmelig mange tolknings- og prioriterings-stridigheter. Eksempelvis skulle i 1973 de ulike kretsemnene legitimere sin berettigelse i forholdet til hovedemnet Kritikk av Nordisk forsknings og utdanningspolitikk. En del av de gamle og akademisk mer veletablerte NSUere var ikke vant med denne nye stilen og dette skapte en fremmedgjøring i forhold til organisasjonen.

Tidligere hadde NSU vært en slags avspeiling av hva som ellers foregikk i den nordiske akademiske verden. Nå ble dette endret ved at NSU tok mål av seg til å fungere som avantgarde for endringer av den samme akademiske verden. NSUs bevissthet (om ikke nødvendigvis praksis) ble avantgardistisk. Dette var tida da begrepet om kritikk og kritisk universitet var høyeste mote overalt i Vest-Europa.

Studentopprøret kom ikke til NSU i 1968, men først på sommersesjonen i Trondheim i 1969. Da ble organisasjonens målsetting omformulert og presisert. Det nye med de programmatisk endringene i 1969 (med mindre tillegg de påfølgende åra) var så vidt jeg kan se følgende:

— vitenskapskritikken ble gjort eksplisitt. Positivismens ide om nøytral og verdifri vitenskap ble forlatt.

— vitenskapskritikken ble koplet sammen med en samfunnskritisk målsetting. Den ble maktkritikk og institusjonskritikk. Foucaults standpunkt var jo, som vi var inne på, at vitenskapen i seg sjøl var en maktinstitusjon.

— Følgende hovedoppgave ble nå formulert: “NSU ser som sin huvuduppgift att fortlöpande verka för en kritisk granskning och förändring av utbildnings- och forskningsinstitutionerna i Norden - såvel vad beträffar deres organisation som ders utbildnings- och forskningsverksamhet - efter följande riktlinjer:

- a. Genom att igångsätta sådana relevanta aktiviteter som av ett eller annat skäl ej funnit plats vid utbildnings- och forskningsinstitutionerna
- b. Genom att NSUs medlemmar arbetar på att utbildnings- och forskningsinstitutionerna övertager av NSU igångsatta värdefulla aktiviteter.” Dessuten kom to punkter til om prinsipiellt å forholde seg kritisk til de til enhver tid eksisterende samfunnsforholdene og om kontinuerlig vitenskapskritikk.³¹

Dette var en svært ambisiøs radikaliserings, som forsøkte å gi NSU en rolle i forhold til den øvrige akademiske verden. Den kritiske holdninga var ikke lenger begrenset til punktvis kritikk mot enkeltvitenskaper og enkeltheorier. De toneangivende innen NSU mente nå at denne kritikken var del av en mer omfattende og systematisk kritikk av vitenskap og samfunn. Marxismen var i denne sammenheng den mest nærliggende systemkritiske referanserammen. Men også økologiske og feministiske teorier spilte en viss rolle i dette oppbruddet.

Det var i og for seg ikke urimelig at Marx: *Das Kapital* nå ble emnet for en NSU-krets. Etter mange år med neglisjering av den marxistiske tradisjonen, kunne man si at dette handlet om et tema som “av ett eller annat skäl ej funnit plats vid utbildnings- och forskningsinstitutionerna.”. Men dette betyr ikke at en bestemt gruppe marxister “kuppet” sommeruniversitetet. Det betyr imidlertid at NSU i en bestemt periode ble dominert av en marxistisk bølge - den oppsto spontant og raskt med studentopprøret og den la seg like spontant, men langsommere, etter at radikalismen i det øvrige samfunn hadde ebbet ut.

Nettopp om dette forhold hadde den overfor refererte Koefoed-rapporten fra 1974 noen vel avveide bemerkninger som her siteres:

Marx og marxismen har spillet en stor og etter manges mening alt for stor rolle i studieprogrammet. Dette må sees på baggrund af, at man har tilstræbt at have et fælles tema for hele sommermødet, og at netop disse år er den periode, hvor den marxistiske bølge når til Nordeuropa. En sådan bølge lader sig ikke standse ved at lukke NSU, og det man vil komme til at lukke for på dette tidspunkt, kan meget vel være den reaktion, som marxistbølgen nødvendigvis må fremkalde før eller senere.³²

³¹ Her sitert etter Kolstad i *Nordisk Forum* 27,1981, s 5-6.

³² Koefoed-rapporten, s 36.

Med disse nesten profetiske ord om marxismebølgens snarlige avløsning av andre bølger, ble NSUs vektlegging av marxismen inndirekte forsvart som et spontant fenomen som vanskelig lot seg stoppe. Det ble trukket en grense overfor grovkornet kritikk fra høyre-politikere som ganske enkelt krevde nedleggelse av NSU. Koefoed-rapporten viste også for øvrig en prisverdig evne til å sette NSUs endringer i sammenheng med brytningene i samfunnet og endringene i rekrutteringen til universitetene som hadde begynt for alvor på denne tida. Den påpeker

den enorme ekspansjon, der fant sted i 60-erne, og som medførte dybtgående endringer i de etablerte normer for akademisk kvalitet.” Rapporten kommenterte påstanden om sommeruniversitetets lave kvalitet slik: “Det arbeide, der udføres ved universiteterne, spænder over et stort spektrum af kvalitet fra det ypperste, der kan præsteres, og til det meget middelmådige. Styringen av kvalitetsniveauet har alltid og overalt vært vanskelig, fordi netop det der i samtiden bedømmes som charlataneri, undertiden i det lange løb viser sig at bære spiren til de allerviktigste fornyelser. Det er dog naturligvis undtagelsen...langt det meste synker blot ned i den almindelige glemsel.”³³

Rapporten ville altså ikke gå god for at det faglige nivået ved NSU var synkende, men henviste kun til at kvaliteten på universitetenes arbeid generelt er variabelt. NSU ble sett i sammenheng med sin omverden. Kvalitetsnivået ved de etablerte universitetene ble faktisk utsatt for et nøkternt blikk - i motsetning til hva vi opplever når de beskriver seg sjøl. Hele det akademiske livet var ifølge Koefoed-rapporten utsatt for de samme grunnleggende endringsprosessene.

Endringene i NSUs målsetting og innretning rundt 1970 ble både av NSU-kritiske politikere på høyresida og av de toneangivende NSUerne oppfattet som en radikal endring. Den gang var det en egen programkomite, og ikke styrelsen, som innstilte til representantskapet hvilke kretsemner som burde igangsettes. I et skriv fra programkomiteen fra vinteren 72/73 reflekteres det over hvilke endringer NSU har gjennomgått:

³³ Koefoed-rapporten, s 37.

Men det er kanskje genom sin systematiske tematisering av forholdet mellom universitet og samhälle och dermed vetenskapens självförståelse som NSUs studieverksamhet har haft sin största betydelse. Det har förelagt ett behov av en innsats här, eftersom en sådan problematik knappast vinner gehör inom det liberalistiska tänkandet, där den vetenskapelige forskningens oavhängighet av det omgivna samhället närmast är en dogm. I detta avseende kan det avläsas en utveckling i NSUs studieprogram genom åren. Från en tonvikt på tvärvetenskapliga problemställningar - ett överskridande av de institutionella barriärerna inom den akademiska världen - har tendensen gått i riktning mot reflektioner över förhållandet mellan vetenskap och samhälle, vetenskapens samhälleliga avhängighet, konsekvenserna av en bestämt samhällelig placering osv.³⁴

Denne analysen er nok representativ for tenkemåten innen NSU på dette tidspunktet og den sier utvilsomt noe riktig om den endringen som skjedde når det gjelder målsetting og sjølførståelse. Likevel skal ikke kontinuiteten tilbake til NSUs første år oversees, noe programkomiteen i det siterte skriv heller ikke gjør. Det lå tidligere i NSUs målsetting en implisitt kritikk av de tradisjonelle universitets-institusjonens struktur. Nå er denne kritikken blitt eksplisitt, heter det.³⁵

Forsøket på å sette denne systemkritikk ut i livet gjennom kretsemner og konkret kretsarbeid ga på mange områder imponerende resultater. Som sagt var denne perioden kvantitativt sett et toppunkt. Men det var trolig også et toppunkt når det gjaldt intensitet i virksomheten. Et uttrykk for dette høye aktivitetsnivået var det at det foran sommersesjonen 1973 kom inn hele 81 forslag (med utførlige begrunnelser, altså mansjettforslag) til nye kretsemner.³⁶ Disse 81 forslag var gjenstand for inngående debatt først i lokalavdelingene som avgav sine prioriteringer, dernest i programkomiteen som avga sin innstilling og endelig i representantskapet på sommersesjonen. Dette vitner om et enormt engasjement omkring NSU. Engasjementet var altså svært høyt - men trolig også problemene som mindretallssynspunkter hadde for å nå frem med sine argumenter. Det er iallefall helt klart at de siste 10-15 år ikke kan vise til den samme intense aktiviteten. Kretsemner drøftes i dag i langt roligere og mindre omfattende former.

Den enorme aktiviteten og tilstrømmingen av stadig nye deltakere skapte

³⁴ Programkomiteen 1972/73: *NSU i forhold til den universitære situation i Norden*. (upublisert notat i NSU-A) s. 2.

³⁵ *Ibid* s. 1.

³⁶ *Se Information fra NSU*, 4, 1972 s. 3-7.

problemer når det gjaldt å gi NSU et enhetlig preg. NSU var og ble en løs organisasjon hvor faktisk alle kunne bli medlem. Dette forhold var vanskelig å forene med ønsket om at NSU skulle spille en slags avantgarde-rolle for kritikk og endring av de vitenskapelige institusjonene. I tillegg til denne interne motsetningen i NSU kom det ytre press i form av budsjettnedskjæringer og offentlig kritikk fra det akademiske og politiske establishment.

NSU begynte 70-tallet med ambisiøse og visjonære målsettinger. Det viste seg snart at mulighetene til reelt å oppfylle dem var små. Det gjelder ikke minst punktet om å bidra til endring av de andre universitetene. NSU var et altfor marginalt fenomen i den akademiske verden til at organisasjonen kunne få den tyngde som krevdes for å virke forandrende på andre universiteter. Og det skulle også raskt vise seg at det var andre krefter og politiske vinder (innsparinger, byråkratisering, studenteksplosjon) som førte de nordiske universitetene i en retning som sett fra NSUs synspunkt ikke var ønskelig. NSUs rolle ble å tilby et fritt rom for utvungen debatt og å komme med kritiske innspill, men uten noen mulighet til å være retninggivende for den videre utviklinga.

Som et klart uttrykk for NSUs ambisiøse planer på begynnelsen av 70-tallet kan vi se på to saker som den gang ble diskutert, men aldri realisert. Det ene var spørsmålet om å innføre vintersesjoner tillegg til sommersesjonene.³⁷ Den andre saken gjaldt spørsmålet om å etablere et nordisk universitetssenter i forlengelsen av NSU. Spørsmålet om et eget fellesnordisk universitet var faktisk reist i 1956 i en tale som den daværende danske undervisningsminister (Bomholt) holdt til sommersesjonen i Askov.³⁸ På slutten av 60-tallet ser det ut som denne tanken igjen kom opp, men nå ut fra en langt mer radikal synsvinkel. Generalforsamlingen på som-

³⁷ Se blant annet *NSUs presidium. Protokoll* for 3.8.1972: "Den planlagde expansion i virksomheden i form af afholdelse af en vintersession foresloges udsat". Se også *Presidium. Protokoll* 17.1.1974. Begge i NSU-A.

³⁸ Omtalt i et usignert 8-siders notat funnet i NSUs Arkiv, med tittelen: *Bilag 4: Er der basis for oprettelsen af et "Nordisk Universitet" ved en udvidelse og omdannelse af NSU?*, antakelig forfattet 1956 eller 57. Notatet påpeker at et eventuelt nytt universitet åpner for ansettelsesmuligheter for "de ikke få forskerbegavelse, der af mer eller mindre tilfældige eller personlige grunde ikke kan finne ansættelse ved de nationale universiteter." Men derfor advares det mot å være lempelig med hvem som ansettes: "Det må ikke blive et opsamlingssted for problematiske og uønskede kandidater."(s 7) - Uttrykket "problematiske og uønskede kandidater" gir for øvrig assosiasjoner til det som kom til å bli utviklinga. Sett med de bevilgende myndigheter øyne var NSU på 70-tallet i ikke liten grad nettopp et "opsamlingssted" for slike.

mersesjonen i 1969 ga tilslutning, i prinsippet, til tanken om et eget nordisk universitetssenter på etter å ha blitt forelagt en detaljert plan med tittelen NSU och framtiden. Seinere ble det laget et omfattende stadge-forslag i 64 paragrafer som - med bibehold av NSUs radikale målsetting - foreslo å omdanne NSU til NKU: Nordens Kritiska Universitet. Tanken var å utvide aktiviteten betydelig, blant annet med en vintersesjon som avslutning på høstsemestret.³⁹ Men de nødvendige økonomiske tilskudd for dette prosjektet ble aldri innvilget. Og et forslag om navneendring til Nordens Kritiske Universitet vant heller ikke frem (det ble behandlet av representskapet på Askov-sesjonen i 1972). Prosjektet synes etter dette å ha blitt oppgitt.

Grunnen til at disse og andre planer forsvant, ligger umiddelbart i de bevilgende myndigheters politikk og også i de negative reaksjonene i offentligheten særlig i første halvdel av 70-tallet. Men etter hvert var det også en mer indre grunn som gjorde seg gjeldende. Selve troen på kritikkens gjennomslagskraft og troen på de store utopiene, begynte å smuldre hen utover 70-tallet - også i NSUs egne rekker. Studentopprøret var kun en fase og ikke noen varig tilstand. NSU tok vare på energien fra dette opprøret i lang tid, men kunne likevel ikke unngå å bli berørt av dets nedgang.

Midten av 70-tallet var et tidsskifte for NSU. Hittil hadde NSU opptrådt med stor offensiv kraft med optimistiske planer. Betegnende for denne offensive holdningen var at NSU som samfunns- og universitetskritisk organisasjon og med marxismen åpenlyst tilstede i studieprogrammet (Kapital-kretsen), eksplisitt ble forsvart. Dette skjedde i åpen tale til offentligheten, blant annet i NSUs årsberetninger som var stilet til Nordisk Ministerråd.

Men etter hvert kom mye av oppmerksomheten til å bli rettet mot myndighetenes innvirkning på NSU og ikke så mye NSUs innvirkning på sin omverden. Gjennom evalueringer og budsjettkutt ble stramme rammer lagt for hva som skulle skje med NSU. Dette presset NSU over i en mer defensiv holdning. NSUs ambisjon om å være en avantgarde for radikale universitetsreformer ble aldri realisert, sjøl om organisasjonen nok fortsatt kunne ha innvirkning overfor visse fag- og universitetsmiljøer. Perioden med stor optimisme da NSU planla å radikaliserer hele den nordiske universitetsstrukturen ble således meget kort. Optimismens høydepunkt var de tidligste 70-åra. Aktivitet og deltakelse var gjennom hele 70-tallet meget høy, om enn gradvis nedadgående fra det antatte toppunkt i 1972/73.

³⁹ Se *Verksamhetsberättelse för arbetsåret 1970-71*, s 5-6; "Forslag til stadgar för NKU", opptrykt i *Information fra NSU* nr 4, 1972 s 20-25

Utopienes tid nærmet seg slutten. Betegnende for stemningsskiftet var det at kretsen Sosiale utopier - konkrete utopier - som jeg sjøl deltok i omkring 1980 - handlet vel så mye om utopienes krise som om utopier. Utopikritikken ble effektivt fremført av Horace Engdahl og andre medlemmer av Kris-gruppen fra Stockholm. Teoretisk sett handlet dette om de nye post-moderne strømningene som alt da hadde gjort sitt inntog i NSU. Marxisme og kritisk teori måtte konkurrere på vikende front med dekonstruksjon og post-modernisme utover på 80-tallet. Noen enhetlig visjonen om hva NSU burde være var det verken ytre eller indre forutsetninger for.

Dagens NSU - og slik har det vært siden 1989 - er temmelig nøktern i omtalen av sin egen målsetting. I den nåværende § 1 går man inn for å fremme forskning særlig på nye problemområder, arbeide tverrvitenskapelig og bidra til nordisk samarbeid. Det kritiske er ivaretatt med den enkle setningen: "NSU vil verka för et kritisk nytänkande."

Sett i tilbakeblikk var 70-tallets idealisme og engasjement paradoksalt nok både et angrep på den gamle liberale universitetsmodellen, men også en fortsettelse av de mest radikale delene av denne modellen. Forsvaret av den kritiske virksomhet og forsvaret av NSUs autonomi, bygde på sett og vis på det gamle forsvaret av den akademiske frihet. Og ikke minst etter at NSU ble presset over i en forsvarsposisjon, ble denne liberale argumentasjonsstrategien benyttet overfor nedskjæringstrusslene fra Nordisk Ministerråd.

Studentopprøret og det radikalisererte NSU bygde på en sterk tro på kritikkens gjennomslagskraft. I så måte har NSU i sin sjølførståelse og i sin sjølpresentasjon overfor offentligheten, vært godt plassert i en optimistisk opplysningstradisjon. Denne troen på kritikk og uavhengighet førte til konflikter med myndighetene. En litt mer realistisk holdning ville tilsagt at NSU nødvendigvis var avhengig av myndighetenes velvilje og at man aldri kunne bli helt uavhengig siden virksomheten nesten utelukkende var statlig finansiert (å finne andre finansieringskilder har til tider vært et diskusjonstema, men har aldri kommet lenger enn det). Men på den annen side: med en slik realisme ville nok NSU vært en uspennende og langt mindre kreativ organisasjon enn det faktisk ble. NSU befant seg alltid i skjæringspunktet mellom kritisk distanse til og avhengighet av samfunn og stat. Når de økonomiske nedskjæringenes tid satte inn litt ut på 70-tallet, ble dette forhold tydelig i all sin beklagelighet. På 80- og 90-tallet strevde organisasjonen med å finne sin identitet som et alternativ til øvrige akademiske institusjoner. Nå hadde NSU på sett og vis nok med seg sjøl - ambisjonene om å påvirke andre var forståelig nok lagt vekk. Budsjettpolitikken til Nordisk Ministerråd sørget for realisme, for ikke på si desillusjon.

Man har imidlertid ikke vendt tilbake til det gamle og mer akademiske NSU. Det har vist seg at det ikke var noen vei tilbake til 50- og 60-tallets tilstander. I denne forstand må vi snakke om et varig brudd omkring 1970. Dette varige bruddet var primært et brudd med arbeids- og omgangsformer - et brudd med den gamle akademiske kulturen. NSU er aldri mer blitt preget av de lærde professorene omgitt av respektfulle studenter. De dannede omgangsformene er borte for all tid. Her har NSU bare foregrepet en utvikling som uunngåelig har gått sin gang gjennom det øvrige universitetslivet.

Verken professorveldet på 50-tallet eller studentopprørets marxisme kunne endre det faktum at NSU gjennom alle disse 50 åra var en fri organisasjon av akademikere, som aldri lot seg styre på tvers av medlemmenes ønske om spennende og intensiv ideutveksling. Dette ble også forstått i NSUs ledende organer: det skulle alltid være rom for mangfold. Med stadig innstrømning av nye medlemmer kombinert med utpreget åpne og demokratiske beslutningssystemer, måtte NSU nødvendigvis ta farge av sine politiske og sosiale omgivelser. Utanningsekspløsjonen og studentopprøret slo inn i NSU uten at noen hadde planlagt det. I den ene eller andre form ville NSU uansett ha blitt preget av dette.

NSUs uformelle og løse organisasjon innebærer at sommeruniversitetet, i motsetning til de andre, fastere organiserte universiteter, alltid vil være konjunkturømfindtlig. Idemessige og sosiale (rekrutteringsmessige) endringer har sjølsagt også preget de etablerte universitetene. Men på en annen måte. Endringene slo raskere og tydeligere inn i NSU enn i de øvrige, mer tungroddede universitetene. Disse hadde en byråkratisk struktur og en fast stab av ansatte som tjente til sitt levebrød ved universitetene. Dette var universitetenes stabile element. I så måte var og er NSU noe helt annet, fordi NSU knapt nok har hatt en stab av fast ansatte (i dag èn fast ansatt i halv stilling), samtidig med at den valgte ledelsen (styrelsen) stadig blir utskiftet. Sterkest er endringene synlig i forbindelse med studentopprøret og den politiske radikaliserings av NSU på begynnelsen av 1970-tallet. Forskjellen til de andre universitetene er her aller tydeligst. Ved universitetene førte studentopprøret til dype konflikter. I NSU førte studentopprøret til at organisasjonen nærmest ble overtatt av radikale akademikere.

VI Evalueringer og kritikk

Det synes å ha vært noe nytt da NSU i 1974 skulle evalueres . Heller ikke hadde økonomiske innstramminger vært noe akutt tema før det tidlige 70-tall. Dette hadde

trolig ikke bare med NSU å gjøre, men innvarslet en trend i retning av økt statlig kontroll med utdanningssektoren generellt. NSU har nemlig siden midten av 70-tallet måttet leve med evalueringer, budsjettinnsparinger og trussler om nedlegging. Det er ingen tvil om at dette har preget organisasjonen negativt og ført til at mye av energien er gått med til å begrunne dens eksistensberettigelse. I dag risikerer organisasjon den stille og anonym død på sotteseng. Vi kan spekulere på om en “død i skjønnhet” - midt i livsgildet - hadde vært å foretrekke?

På 50-tallet fant ingen evalueringer sted, men det kom uttalelser som uttrykte stor tillit til sommeruniversitetet. I 1956 uttalte Nordisk Kulturkomisjon sin positive innstilling og oppfordret regjeringene om å øke de økonomiske tilskuddene (de ble den gang utdelt fra hvert enkelt land) slik at foredragene i lokalkretsene samt lokale kretsledere også kunne honoreres.⁴⁰

Når reaksjonene satte inn på 70-tallet fra det politiske høyre, så synes de å uttrykke at tillitsforholdet til NSU er brutt. Man vet ikke lenger hva som foregår i NSU. Og følte vel at man ikke hadde kontroll over den opprørske ungdommen. Det i seg sjøl var grunn nok til reaksjoner ifølge den høyrepolitiske logikk. Dess mindre man visste om NSU, dess mer bastant kunne uttalelsene bli. (Poul Hermansen gjengir noen av dem i sitt bidrag.) Som nevnt kom det i denne situasjonen ganske raskt forslag om nedlegging av NSU.

Nedlegging ble det imidlertid ikke noe av, noe Koefoed-rapporten skal ha sin del av æren for. Jørgen Koefoed (professor ved Danmarks Tekniske Høyskole) ble leder av en arbeidsgruppe bestående av fem universitetsfolk - en fra hver av de nordiske land. Disse kjente ikke bare universitetslivet godt, men iallefall Koefoed sjøl hadde deltatt i NSU-arbeid i en årrekke - omkring 1960. Som alt nevnt vitner deres rapport om en langt mer kompetent tilnærming til “problemet” NSU, enn vi fant blant de mer høyrøstede kritikerne.

Blant annet la Koefoed-rapporten det prinsipp til grunn at siden NSU var en organisasjon som vesentlig baserte seg på medlemmenes gratisarbeid (i form av forelesninger og annet faglig arbeid), så kunne ikke NSU kontrolleres like nøye som et universitetet som er fullfinansiert fra statens side. Man måtte begrense seg til “en summarisk kontroll av generelle utviklingstendenser.”⁴¹ Rapporten konkluderte med å gi anerkjennelse til den funksjon NSU fyllte. “Ingen anden institution tager hånd

⁴⁰ *Nordisk Sommeruniversitet*. Usignert notat, januar 1958. (NSU-A)

⁴¹ Koefoed-rapporten s. 34.

om tilsvarende funktioner.”⁴²

En annen ting var at Koefoed-komiteen også undersøkte anklager som var reist mot NSU fra forhenværende NSUere. Man påpekte at det hadde “forekommet episoder som alle uten for en meget snæver kreds er enige i at anse for beklagelige.”⁴³ Men de forhenværende NSUerne får ingen definitiv støtte i rapporten:

⁴² Koefoed-rapporten s. 34-35.

⁴³ Koefoed-rapporten s. 35.

Et mindretall angiver, at de har trukket sig bort fra NSU, da de marxistiske tendenser satte ind,...men kun ganske enkelte angiver, at de har gjort aktive forsøg på at modvirke tendensene.⁴⁴

Rapporten valgte i stedet å se det hele ifra en distansert posisjon:

Enkelthederne i en sådan udvikling vil selvsagt blive opfattet og bedømt vidt forskelligt...men det må være muligt at skaffe enighed om, at den akademiske ekspansion er en dybtgående social proces, i hvilken der er indblandet enorme økonomiske og menneskelige ressourser. Uden i og for seg at bagatellisere de episoder i NSU, som har givet stødet til denne udredning, må man da også kunde fastslå, at disse episoder må betragtes som ret overskuelige krusninger på en overflade, hvorunder vældige sociale og mentale kræfter brydes, ligesom ressourceforbruget i disse brydninger for så vidt som de udspiller sig inden for NSU, er forsvindende små i forhold til de samfundsmæssige ressourcer, der alt i alt er indblandet i de brydninger, som de afspejler.⁴⁵

Rapporten relativerte altså det kritikkverdige ved NSU, ved å si at NSUs utvikling bare var en liten del av en større historisk brytningsprosess som måtte få lov til å gå sin gang.

At ikke alle ville nøye seg med et slikt stoisk-distanserte blikk, kan avleses av fremstøt i retning av å få sterkere kontroll med NSU som kom på omtrent samme tidspunkt. Blant annet av et fremstøt fra Nordisk Ministerråd i 1973 om å gjøre den årlige rutinemessige bevilgning til NSU avhengig av at NSUs statutter skulle godkjennes.⁴⁶ Noen slik godkjennelse av statuttene hadde det aldri tidligere vært snakk om. Men verken dette eller en annen tanke - nemlig at styret i NSU også skulle ha en representant oppnevnt av Nordisk Ministerråd - ble det noe av. Men de forteller en god del om den mistillit som dengang hersket.

⁴⁴ Koefoed-rapporten *ibid.*

⁴⁵ Koefoed-rapporten s. 38.

⁴⁶ Se NSUs brev til Nordisk Ministerråd, 2.10.1973 (NSU-A)

Ytterligere to evalueringer skal her nevnes. Begge konkluderte med at NSU skulle bestå. I 1978 fikk vi Rapport om NSUs virksomhet i årene 1974-1978, utarbeidet av Nordisk Råds rådgivende komite for forskning (RKF). I 1983 fikk NSU besøk på sommersesjonen av en parlamentariker-delegasjon fra Nordisk Råd. De gikk omkring på sommersesjonen noen dager, besøkte noen kretser og konkluderte i et kort notat med en forholdsvis positiv vurdering av sommeruniversitetet.⁴⁷

RKFs utredning fra 1978 er i motsetning til sistnevnte evaluering, et lengre arbeide. Denne ble utarbeidet på bakgrunn av at det i Nordisk Ministerråd på et møte i februar 1978 var fremsatt et forslag om full avvikling av NSU ved utgangen av 1979. Denne rapporten er mer negativ i tonen enn Koefoed-rapporten. Den går særlig inn på den indre arbeidsmåte og oppbyggingen av sommeruniversitetet. Rapporten konkluderte med at det var behov for NSU som et kontaktskapende forum, men den hadde et dissenterende mindretall som gikk inn for nedlegging. (Koefoed-rapporten var enstemmig.) Akkurat på dette tidspunktet hang nok NSUs eksistens i en meget tynn tråd. Det var også i denne perioden at Nordisk Ministerråd begynte å satse på organisasjoner som Nordiska Forskarkurser - trolig som et alternativ til NSU.

Her skal kun omtales ett viktig punkt fra denne evalueringa. En del av kritikken mot NSU gikk ut på at NSU hadde utviklet seg til en "lukket krets" av marxister og at disse ønsket å holde NSU for seg sjøl, blant annet ved "ikke at give information utadtil om virksomheden". Det forhold at medlemsstallet i NSU hadde sunket i åra før 1978, syntes å kunne understøtte en slik - høyst merkelig - påstand.⁴⁸ Rapporten undersøkte derfor medlemsmassen i NSU med sikte på å finne statistisk belegg for påstanden om at NSU var overtatt av en "lukket krets" av bestemte individer. Resultatet av denne undersøkelsen ble at den oppstilte hypotesen om det lukkede NSU måtte forkastes. Man fant en høy grad av gjennomstrømning av individer i NSU. Tallene fremkom i en spørreundersøkelse gjennomført i de enkelte kretsene våren 1978 og viste at av 1020 kretsdeltakere denne våren var 596 med for første gang. Kun 38 personer hadde på daværende tidspunkt vært med mer enn 5 år. Undersøkelsen viste videre en overveiende dominans av studenter og unge akademikere. Som nevnt tidligere var hele 91% under 35 år.⁴⁹ En av denne evalu-

⁴⁷ *Anteckningar från möte med kulturutskottets arbetsgrupp för Nordiska Sommaruniversitetet. 5.8.1983, 3 sider (NSU-A)*

⁴⁸ RKFs rapport, s 8-9.

⁴⁹ Se *RKFs rapport* s. 10 og 11.

eringens konklusjoner ble derfor: “RKF finner intet belæg i undersøgelsen for at NSUs medlemskreds er en fasttømred kreds.”⁵⁰

I et historisk perspektiv kan vi vel si at 70-tallet utmerker seg nettopp ved høy grad av dynamikk og gjennomstrømning og at både tidligere og seinere var NSU mer preget av “fasttømrede kretser”. Alt tyder også på at særlig 70-tallet var preget av unge mennesker i NSU, mens det tidligere mer professordominerte NSU og våre dagers NSU har en høyere gjennomsnittsalder. Når jeg overfor påsto at NSU med sin løse struktur har vært konjunkturømfindtlig, så blir dette bekreftet av de tallene som her er referert. NSU er en organisasjon som per definisjon aldri kan bli en lukket krets.

De omfattende evalueringene på 70-tallet var forårsaket av at NSU vakte resonnans og politisk motstand i offentligheten. I de seinere år har dette ikke vært tilfellet. Dette betyr likevel ikke at det ikke finnes et sterkt press fra myndighetenes side mot NSU. Presset består nå imidlertid mest i at budsjettene til NSU holdes på et lavmål, og ikke i kritiske evalueringer eller enda mer kritiske politiker-uttalelser. Dagens situasjon i NSU med klart lavere aktivitet, viser nok at det finnes grenser for hvor lenge NSU kan ha en meningsfull aktivitet med de nåværende bevilgningene. Gjennom budsjettene tvinges NSU i dag til sjøldisiplinering og sjølbegrensninger som fører til minsket attraktivitet. Det trengs derfor et budsjettmessig rom for å opprettholde og helst øke faglig kvalitet og profesjonalitet i organisasjonen. Dette er sjølsagt ikke det eneste som skal til for å øke attraktiviteten, men det er en nødvendig forutsetning.

VII Avslutning

⁵⁰ Ibid s. 20.

Overgangen fra et relativt beskyttet liberalt universitetssystem til det moderne masseuniversitetet betyr sosialt sett en omdanning av det universitære fellesskap i nivellerende retning. I så måte er det klare likhetstrekk mellom det som har skjedd med universitetene og NSUs utvikling. Det betyr at det universitære fellesskapet ikke lenger rekrutteres snevert, men mer eller mindre fra alle sosiale klasser. Det betyr også at studentene som gruppe gjør seg mer gjeldende med sine krav og behov. Samtidig som avstanden mellom studenter og professorer faglig sett øker. Universitetslærerne blir ikke lenger betraktet som partnere i et diskuterende fellesskap, men snarere som funksjonærer som er forpliktet til å yte studentene den nødvendige service. Pedagogiske og omsorgsmessige sider ved studentenes opphold ved universitetet rykker stadig sterker inn i oppmerksomhetens sentrum. I Norge har en komite som utreder den høyere utdanning nylig levert sin innstilling under mottoet "studenten i sentrum". Det provoserende spørsmål er reist om når barnehagepedagogikken vil holde sitt inntog ved universitetene.⁵¹ Universitetene ser ut til å ha blitt problematiske som læringsmiljøer.

Det universitetet som studentopprørerne for 30 år siden advarte imot, er i dag langt på vei en realitet. Det er byråkratisert og sentraldirigert. Universitetene konkurrerer om å tilpasse seg det som næringsliv og politikere definerer som "samfunnets behov" mest mulig effektivt. På disse premissene konkurrerer man også om å trekke studentene til seg. Dette tvinger seg frem ved at bevilgningene følger studenttallet. Det er liten tvil om at den økte mengden studenter har påvirket kvalitet og standard. På den annen side er det noe grunnleggende positivt at mange får høyere utdanning. Dette bør ikke beklages, men vi kan beklage at studentenes mulighet for perspektivutvidelse, tverrfaglighet og kritisk bevissthet stadig innsnevres. Som et tilbud særlig til viderkommende studenter og ferdige akademikere som savner dette, bør NSU fortsatt ha en oppgave å fylle. NSU trengs nettopp i disse tider som et sted for kunnskap og kritisk debatt som er frikoplet fra tvangen til effektiv og markedsorientert utdanning.

Man skal ikke bli nostalgisk og tilbakeskuende. Men i iveren etter å se fremover, skal man heller ikke glemme sin egen historie. I det historiske perspektivet kan det argumenteres for at NSU har ivaretatt noen av de beste sidene ved den frie, akademiske universitetstradisjonen. Samtidig har de etablerte universitetene beveget seg langt bort fra denne modellen. At NSU til tider har gått på tvers av etablerte vitenskapelige og politiske grunnoppfatninger, kan vanskelig sees som et svik mot denne frie tradisjonen - snarere som en følge av den.

⁵¹ Se Helge Hollesen: "Der går børnehaven i universitetet", *Information og debatt* (Århus Universitet), 25.5.1999.

Nordisk Sommeruniversitets eksistens gjennom 50 år er kanskje det beste argument for organisasjonens berettigelse. Det er medlemmene som har gjort NSU til det det er. Og medlemmene må altså gjennom alle disse åra på en eller annen måte ha hatt utbytte av å delta i NSU. Men i så fall gjelder også det omvendte argumentet. Når deltakelsen synker, så betyr det at utbyttet av NSU er gått ned, eventuelt sammenlignet med andre "tilbud". Deltakelse/ikke-deltakelse betraktes altså som en slags "avstemning" for og imot NSU. (Denne betraktningmåten er - som vi aner - veldig "markedsorientert" og har sine klare svakheter.)

I allefall - "utbyttet" som NSUs deltakere får er - i motsetning til hva man vanligvis oppnår ved et universitet - ikke en eksamensattest til studentene og heller ikke honorarer til foreleserne. Medlemmene må i en annen forstand ha sett det positivt å delta. NSU har vært kjent for sitt miljø og et usedvanlig sosialt og selskabelig fellesskap, noe som blant annet henger sammen med fraværet av konkurranse, karriere-bygging og hierarki i NSU. Dette fellesskapet har i sine mange fasetter vært sjarmen, spenningen og fascinasjonen ved organisasjonen. Betydninga av dette miljøet lar seg ikke måle. Denne siden av NSU kan i det hele tatt vanskelig ytes full rettferdighet i et skrift om NSUs historie. Jeg har ikke en gang forsøkt. Det må, som mye annet, oppleves.

Dette må imidlertid ikke misforståes. Miljøet er avhengig av en faglig kjerne. Det er kunnskapen, debatten og vitenskapeligheten som bærer miljøet. Uten at denne vitenskapelige kjernen utvikles og fornyes, kan heller ikke NSU-fellesskapet blomstre. Medlemmenes utbytte må derfor i siste instans være faglig utbytte.